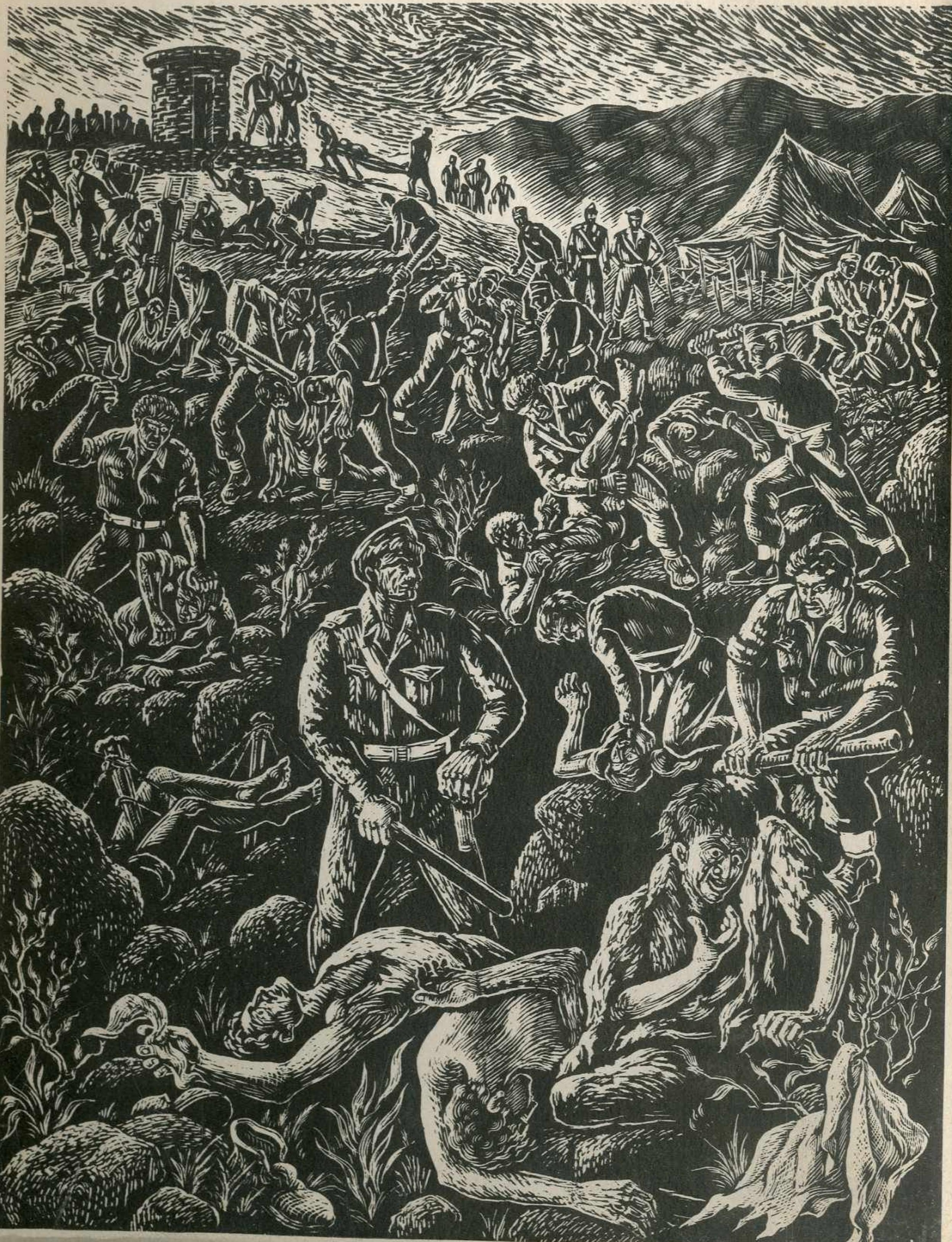

ΑΡΧΕΙΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΑΡΣΑΚΙΔΗ

ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ

Α.Σ.Κ.Ι. αριθμ. είσερχον 3327

«Στὴν Μακρόνησο ἀναγεννᾶται ἡ Ἑλλὰς
ώραιοτέρα στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων».

Π. Κανελλόπουλος

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

‘Ο ξνθρωπος που θα πάρει στα χέρια του τὸ βιβλίο του **Γ. Φαρσακίδη** δὲν μπορεῖ ν’ ἀναβάλει τὸ διάβασμά του μήτε γιὰ μιὰ στιγμή. Θὰ τὸ περάσει μιὰ ματιά... Κι’ ἔπειτα... Θὰ σταθῇ στὴν κάθε σελίδα ὥρα πολλή. Νὰ κοιτάξει τὸ σκίτσο της. Νὰ διαβάσει τὸ κείμενο ὅργα προσεχτικά. Κι’ ὕστερα θὰ καθίσει νὰ σκεφτεῖ, νὰ θυμηθεῖ, ν’ ἀναπολήσει.

Σκίτσα δουλεμένα σὲ μαῦρο φόντο τὸ μοναδικὸ χρῶμα ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀποδόσει πιστὰ τὴν ἀτμόσφαιρα ἐνὸς «Παρθενῶνα» τοῦ φασισμοῦ... συγκλονιστικὲς συνθέσεις ἀναπαράστασης τῆς κόλασης τοῦ Μακρονησιοῦ. Τὴν εἰκόνα τὴ συμπληρώνει ἡ ὑπόκρουση τοῦ λόγου τοῦ συγγραφέα. Κι ὁ Φαρσακίδης ἀποκαλύπτει τὸ διπλό του ταλέντο. Τὸ ἵδιο λιτὰ ζωγραφίζει μὲ τὸ χρωστήρα ἢ μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν παληκαριά, τὴν ἀρετή, τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν περιφάνεια τῶν κρατουμένων ἀγωνιστῶν.

‘Η κόλαση τοῦ Μακρονησιοῦ θ’ ἀποτελεῖ πάντα τὸ ἐφιαλτικὸ μέτρο τῆς ἀπειλῆς τοῦ φασισμοῦ, ἂν δὲν βρεθοῦν οἱ ἐνωμένες δυνάμεις τοῦ λαοῦ νὰ τοῦ φράξουν τὸ δρόμο. ’Απὸ τὴν ἀποψή αὐτὴ τὸ βιβλίο τοῦ **Γ. Φαρσακίδη** εἶναι ἡ διαμαρτυρία δεκάδων χιλιάδων ἀνθρώπων—ὅλων ὅσοι ἔζησαν τὴν φρίκη τῶν κατέργων τῆς βίας—ἐνάντια στὸ φασισμό. Γιὰ ὅσους τὸ διαβάσουν δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ γίνει καὶ σάλπισμα ἐνότητας καὶ πάλης «γιὰ νὰ μὴ βαδίσει ἡ χώρα μας ἄλλο αὐτὸν τὸν δρόμο»—τὸ δρόμο τῆς ωμῆς βίας, τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ πολέμου.

«Νέος Κόσμος» Σεπτέμβριος 1965

Πάνω στήν ώρα, και ή τρομερή μαρτυρία... "Ενα καλλιτεχνικό λεύκωμα με τὸν τίτλο «Μακρόνησος». Και μόνο τὸ ἔξωφυλλό του σὲ συγκλονίζει. Σὲ μιὰ εἰκόνα μέσα δλόκληρη ή ἐφιαλτική ἐποχὴ τῆς κυριαρχίας τῶν ανθρώπων. "Ολοι οἱ σκοτεινοὶ κύκλοι τῆς κόλασης σὲ μιὰ μακάβρια σύνθεση, σ' ἓνα βιβλίο ποὺ στάζει αἷμα μὲ τὸν τίτλο «Μακρόνησος». . . .

Κάθε σελίδα και μιὰ ἐπιδρομὴ λύκων ποὺ ξεσκίζουν ἀνθρώπινες σάρκες... Αὐτὸ τὸ ἔργο τέχνης ποὺ σπάει τὸ φράγμα τῶν καιρῶν και τῆς λήθης, μὲ κάθε λέξη του, μὲ κάθε ζωγραφιά του, ποὺ ἔγινε μὲ αἷμα, κραυγάζει, προειδοπιεῖ, ξυπνάει συνειδήσεις....

Αὐτὰ τὰ σκίτσα δὲν εἶναι φαντασία: Ζωγράφιζε κι' ἔβλεπε τὸ χάρο μὲ τὰ μάτια του. «Σὲ πολλά, λέει, θὰ ξεχωρίσεις τὸ γδάρσιμο τῆς κρυψώνας, τὶς τρύπες ἀπ' τὰ καρφιά...» Κι' αὐτὸ τὸ πράγμα ἔγινε Τέχνη! Και μᾶς ξυπνάει ἀπότομα. Γιατὶ λησμονᾶμε εὔκολα ἔμεις... "Ε! "Οχι! Κι' ή λησμονιὰ εἶναι ἔγκλημα! Αὐτὸ μᾶς θυμίζει αὐτὴ ή «Μακρόνησος»

Γρηγορεῖτε!

N. II.

«Αὔγη» Ιούνιος 1965

Σὲ μεγάλο σχῆμα και ἕκδοση ἔξαιρετικὰ ἐπιμελημένη, τὸ λεύκωμα αὐτὸ ἀποτελεῖ ἔνα ιστορικὸ ντοκουμέντο σὲ καλλιτεχνικὴ ἔκφραση.

Παραστατικά, δυναμικὰ και καλοδουλεμένα τὰ σχέδια τοῦ Φαρσακίδη, ἀποτελοῦν τὴ βάση τοῦ λευκώματος... Τοπία, σκηνὲς ἀπὸ τὴ ζωὴ και τὰ βασανιστήρια, ἀντικείμενα ἐκφραστικώτερα ἀπὸ δποιαδήποτε ἄλλη περιγραφὴ. Συγκλονιστικὰ τὰ ἀτόφια ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς διαταγὲς και τ' ἀνακοινωθέντα. Μεσ' στὴ στεγνότητα και τὸν παραλογισμό τους ἀρχοῦν γιὰ νὰ μᾶς μεταδώσουν τὴ φρίκη τῶν γεγονότων, ἀλλὰ και τὸ μηχανισμὸ ποὺ τὰ γέννησε και τὰ ἐφάρμοσε...

Ανάμεσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, καλογραμμένο τὸ κείμενο τοῦ Γ. Φαρσακίδη ἀποτελεῖ ἔνα γερὸ συνδετικὸ νῆμα.

T.

«Δημοκρατικὴ 'Αλλαγὴ» Ιούνιος 1965

Ένα λεύκωμα μεγάλου σχήματος. Μεγάλο σὰ μιὰ πόρτα. Τὴν ἀνοίγεις και βρίσκεσαι στὴν Κόλαση... Σχέδια ὅπως τὸ «καψόνι τῆς δρθοστασίας» δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κοιτάζεις μὲ «ζωγραφικὴ ἀπλῶς ματιὰ» ή ἀνθρώπινη τὰ καταβροχθίζει...

Στὴ τόσο φορτισμένη δραματικὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργεῖ τὸ λεύκωμα μὲ τὰ τόσο ἐμπράγματη ύλικὰ ποὺ παραθέτει... Τὰ κείμε-

να τοῦ συγγραφέα λιτὰ ἐμπράγματα κάθε ἄλλο παρὰ ρητορικά...

Κορμιὰ σκελετωμένα, πρόσωπα ρουφηγμένα μ' ἀπὸ τὰ χείλη τους δὲν λέει νὰ δύσει τὸ χαμόγελο. Και δῶ δὲν πρόκειται γιὰ χαμόγελο «φωτογραφικό». Αὐτὸ τὸ χαμόγελο τοῦ 'Ανθρώπου ποὺ νίκησε, τελικά, τὴν βία στὸ Μακρονῆσο. Και νικάει παντοῦ.

A.

«Αὔγη» Ιούνιος 1965

Κυκλοφορεῖ τὸ «Λεύκωμα» τοῦ Γιώργη Φαρσακίδη «Μακρόνησος» ποὺ οἱ ζωγραφικές του μαρτυρίες ξεπερνοῦν σὲ «μεγαλεῖο» τὴν κόλασι τοῦ Δάντη.

D.G.

«Δημοκρατικὴ 'Αλλαγὴ» Ιούνιος 1965

Ο Γ. Φαρσακίδης πασκίζει νὰ δείξει στοὺς συνανθρώπους του ἔνα δεῖγμα τῆς χτεσινῆς κόλασης γιὰ νὰ τοὺς θυμίσει ὅτι αὐτὴ ή ἔδια ή και χειρότερη, μπορεῖ νάναι και κόλαση αὐριανή. Θὰ μποροῦσε νὰ κλείσει τὸ ἔργο του μὲ τὴν πασίγνωστη κραυγὴ του Γιούλιους Φούτσικ «'Ανθρωποι ἀγρυπνεῖτε» ἐξ ἄλλου μιὰ δμοια κραυγὴ ἀναδίνεται ἀπὸ κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου.

Προσωπικὰ μοῦ ἀρέσουν οἱ σεμνοὶ δημιουργοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀποφεύγουν τοὺς προβλεπόμενοι τοῦ προσκηνίου. Δὲν εἶναι μόνο πιὸ ἀνθρώπινοι ἀνθρωποι. Εἶναι και βαθύτεροι καλλιτέχνες... Ο Γ. Φαρσακίδης ἀνήκει στοὺς ἀθόρυβους γιαυτὸ και τὸν νοιώθουμε πολὺ κοντινό μας... Εμεῖς τὸ μόνο ποὺ ἔχουμε νὰ ποῦμε, εἶναι ὅτι ὁ σχεδιαστὴς πραγματώνει τὶς προθέσεις του. Ανασταίνει τὶς ώρες τὶς φρίκης ποὺ ἔζησε, καθηλώνει σὲ πλαστικὲς μορφὲς τὶς ἐφιαλτικές στιγμὲς τοῦ τρόμου... Πολλὰ θὰ εἴχε τὰ γράψει κανεὶς γιαυτὸ τὸ βιβλίο. Η στήλη μας εἶναι ἀναγκασμένη νὰ περιορίζεται πάντα στὰ λίγα. Θ.Π.

«Χαραυγὴ» Κύπρος Αὔγουστος 1965

Μιὰ κραυγὴ ποὺ ἔρχεται νὰ θυμίσει στὸν ἀναγνώστη τὴ φρίκη τοῦ «Νέου Παρθενῶνα», δοσμένη μὲ ρεαλισμὸ ἀπ' τὸν καλλιτέχνη και στὰ δέκα «έκτὸς κειμένου» χαρακτικά του ὅπως και σὲ κεῖνα ποὺ ἀποτελοῦν τὸ «πλαισίωμα» στὰ ποιήματα και τὴν ἀφήγηση. A. K.

«Νέα 'Εποχὴ» Κύπρος Σεπτέμβριος 1965

ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ

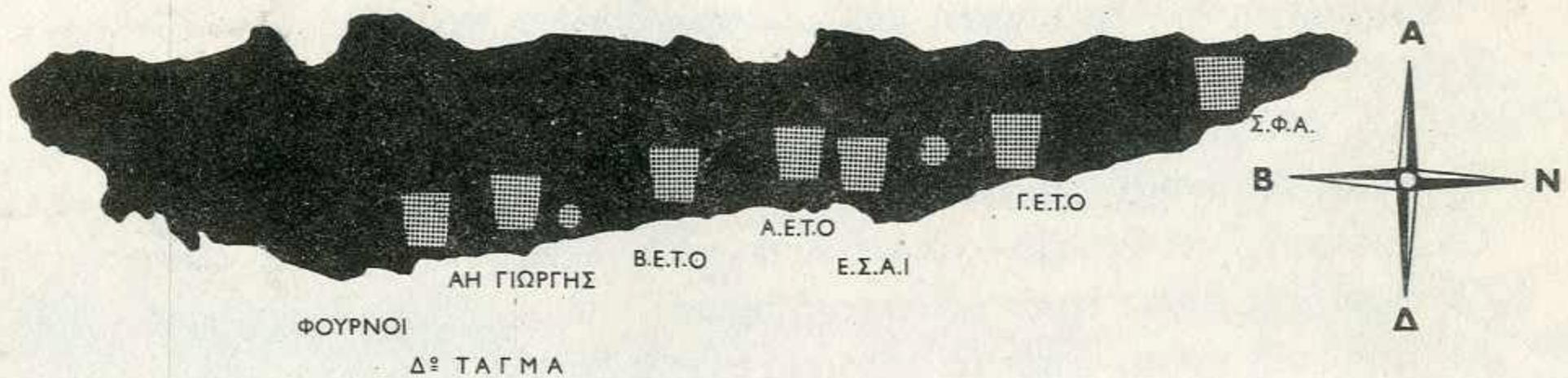
Α. Ε. Τ. Ο - Ε. Σ. Α. I 1949 - 1950

ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΑΡΣΑΚΙΔΗ

ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ

ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Πού όπλισμένος μὲ πίστη σ' ἔνα καλλίτερο αὔριο,
όρθωθήκε κατάφατσα στὴν ὥμῃ βίᾳ.

Πού συνέχισε καὶ πέρα ἀπὸ τὰ «Μακρονήσια».

Πού συνεχίζει καὶ σήμερα τὸν ἄγῶνα.

Γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς δημοκρατίας.

Γιὰ τὴν Ἐθνική του ἀξιοπρέπεια.

Σπόρος τῶν ξένων τ' ἀδελφοκτόνο μακελειὸ στὴν Ἑλλάδα.

Τὰ πάθη θολώνουν, τὸ αἷμα χωρίζει. Νερὸ στὸ μύλο αὐτῶν ποὺ τρομάζουνε, τὴν περηφάνεια τὴν Ἐθνική, τὴν προκοπὴ τοῦ τόπου.

Τὸ «Μακρονήσι», ὅπλο στὰ χέρια ὅσων θελήσαν τὴ χώρα μας,
χώρα ραγιάδων, λαὸ δίχως γνώμη καὶ βούληση.

Στάθηκε τὸ πιὸ ιδιόμορφο ἀπ' ὅσα στρατόπεδα συγκέντρωσης ξέραμε.
«Ἄλλος τοῦτο «έργαστήριο τρέλλας».

Καινούργιες μεθόδους ψυχολογικῆς βίας, πεῖρα φρικτή, θὰ μποῦνε
θεμέλιο μεθαύριο στὸ Κόγιε, στὴν Ἰνδοκίνα, σὲ κάθε χώρα ποὺ
δονειρεύτηκε νὰ ζήσει ἐλεύθερη.

«Τέταρτο», «Β.Ε.Τ.Ο.», «Α.Ε.Τ.Ο.», «Ε.Σ.Α.Ι.», «Σ.Φ.Α.».

Κάθε γωνιὰ τοῦ ξερόβραχου καὶ μιὰ ίστορία, μὲ αἷμα, καὶ πόνο,
καὶ περηφάνεια ἀνθρώπινη.

Μακρυὰ ἀπὸ μᾶς ἡ πρόθεση ν' ἀνασκαλέψουμε πάθη σβησμένα.

Μπούκωσε ὁ τόπος μας, δὲ χωράει ἄλλα.

Κάποιος εἶπε,

«Τὸ ἄλλο ἔγκλημα εἶναι ἡ λησμονιά».

Γιατί, δ φασισμὸς χτυπάει, τὴν ωρα ποὺ ὅλοι τὸν ἔχουν ξεχάσει.

Γι' αὐτό, δὲν ξεχνᾶμε.

Γιὰ νὰ μὴ βαδίσει ἡ χώρα μας ἄλλο, σύτὸν τὸν δρόμο.

Χρόνια ως τὰ σήμερα φώλιαζε μέσα μου, ή ἐπιθυμία αὐτῆς τῆς παρουσίασης.

‘Υποχρέωση κι’ ύποσχεση μαζί, δοσμένη ἀπὸ παληά.

Στὸ πρῶτο σκιτσάρισμα σπρώχτηκα αὐθόρμητα, ἀπὸ μιὰ ἔμφυτη θαρρῶ, ἀνάγκη τῆς ἀνακοίνωσης.

‘Ανάγκη νὰ ἐπικοινωνήσεις μὲ τὸν συνάνθρωπό σου, στὴ δύσκολη ὥρα. Οἱ γνώσεις, τὰ ἑφόδια—τὰ καλλιτεχνικὰ—λιγοστά, σχεδὸν ἀνύπαρκτα. Οἱ συνθῆκες ὅπου πραγματοποιήθηκαν;

Γι’ αὐτὸ ἀς κρίνει ἀπὸ τὰ παρακάτω, ὁ ἴδιος ὁ ἀναγνώστης.

Μὲ τὴν ἔκδοση αὐτή δὲν ἐπιχειρεῖται μιὰ κάποια γενικώτερη παρουσίαση τοῦ φαινομένου «Μακρονήσι».

Αὐτὴ ἡ δουλειά, ἡ τόσο σοβαρὴ καὶ ύπεύθυνη, ἀς εἶναι ἔργο ἄλλων.

‘Ἐργο ποὺ ἀξίζει πραγματικὰ μιὰ προσεχτικὴ καὶ ἐπίπουη προσπάθεια.

‘Ἄς τὸ δοῦμε λοιπὸν μόνο, σὰ μιὰ μικρὴ προσφορά, ἵνα πετραδάκι γνώσης στὰ θεμέλιά της.

‘Η σειρὰ αὐτή, σχέδια καὶ χαρακτικά, δὲν προβάλλει φυσικὰ καὶ μὲ κανενὸς εἴδους αἰσθητικῆς ἀξίωσης.

Εἶναι ἀπλῶς ἡ καταγραφὴ — μαρτυρία ἐνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς, ὅπως τάξησε κάποιος στὰ συγκεκριμένα τους γεγονότα.

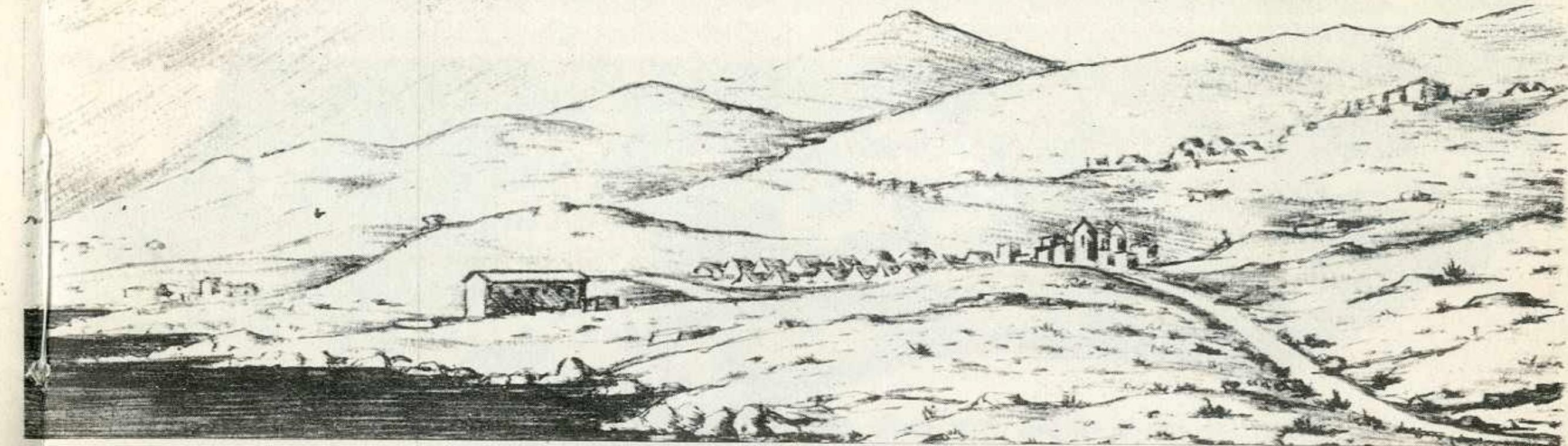
‘Η ἀμεσότητα, ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ κατανόηση τοῦ ἀναγνώστη, ἀς συμπληρώσουν τὰ κενά.

Τὰ περισσότερα δίνονται ὅπως διατηρήθηκαν ως τὰ σήμερα, ἡ μὲ μιὰ μικρὴ ἐπεξεργασία ὅταν δὲν γινόνταν ἀλλοιῶς, μὰ πάντα μὲ σεβασμὸ στὴν ἀρχική τους μορφή.

Μερικὰ εἶναι ἀτέλειωτα, ἀλλὰ φθαρμένα.

Σ’ ἄλλα μπορεῖς νὰ ξεχωρήσεις τὸ γδάρσιμο, τὶς τρύπες τῶν καρφιῶν, ἀπ’ τὶς κρυψῶνες ὅπου χώθηκαν νὰ γλυτώσουν τὴν ἔρευνα. Τὸ κείμενο τὸ ἴδιο, ἀπὸ γράμματα, σημειώσεις, ἀπ’ δ, τι ἀπόμεινε στὴ θύμηση, ἀναφέρεται ἀποσπασματικὰ σὲ συγκεκριμένα γεγονότα. Θέλει νὰ βοηθήσει στὸ νὰ κατανοηθοῦνε, μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἰδιομορφίες καὶ παράξενα. τοῦ ἐκεὶ τρόπου ζωῆς, τῆς ἐκεὶ «τάξης πραγμάτων». ‘Ακόμα οἱ λιγοστοὶ στίχοι αὐτῶν ποὺ ἔζησαν αὐτὴ ἡ παρόμοιες καταστάσεις, πιστεύω νὰ βοηθᾶνε στὴν ὄλη προσπάθεια.

Θὰ νιώσουμε περήφανοι ἀν ἔμτω καὶ λέγο εὐτὸ τὸ λεύκωμα γίνει ἡ ἀφορμὴ γιὰ στοχασμὸ πάνω σὲ δ, τι ἔφερε καὶ μπορεῖ νὰ ξαναφέρει καὶ πάλι, σὲ καινούργια «Μακρονήσια».

Δρόμος πρὸς τὸ Β.Ε.Τ.Ο., Α.Ε.Τ.Ο. κλπ.

('Απὸ σκίτσο τοῦ 1950)

Χτώπερης 1949.

Μακρόνησος. Τέταρτο τάγμα. Δικαιοδοσία χωροφυλακῆς.

‘Αρκετὲς χιλιάδες πολιτικοὶ ἔζοριστοι.

‘Απ’ ὅλες τὶς γωνίες τῆς χώρας.

Πληθαίναντα τελευταῖα οἱ φῆμες γιὰ μεταφορὰ σὲ στρατιωτικὰ τάγματα.

Γιὰ τὸ ποῦ.... γιὰ τὸ πῶς....

‘Ἐπιδειχτικὰ περνᾶνε μιὰ φάλαγγα.

Περιστινοὶ στρατεύσιμοι. «Τὰ παιδιά» μας.

Ρωτᾶς, μαθαίνεις.

«Κρατήσανε;» «Πόσοι;».

«Κανείς», «κανείς», «κανείς».

Φοβερὰ παράξενο, ἀκατανόητο.

10 τοῦ 'Οχτώπερη.

‘Απανωτὲς οἱ καταμετρήσεις.

Σεχωρίζουντα στρατεύσιμους, κάτω τῶν τριάντα.

Κοντὰ διόμιση χιλιάδες.

Πάμε στὰ «τάγματα».

12 τοῦ 'Οχτώπερη.

Πρώτη ἀποστολή, ἔξακόσιοι πενήντα.

Πεζοπορία μερικὰ χιλιόμετρα, μ’ ὅ, τι μπορεῖς νὰ σηκώσεις.

Μετὰ τὴν ὑποδοχὴ.

Μερικοὶ νεκροί, κοντὰ πενήντα, οἱ τρελλοί, ἑκατοντάδες οἱ Χτυπημένοι.

«Βαστάνε πολλοί».

‘Η διοίκηση ἀνησυχεῖ, τὸ σχέδιο τροποποιεῖται, οἱ ἀποστολὲς καθυστεροῦν.

Τὸν Μάη, θὰ γυρίσουνε πίσω δεκάδες, κι’ ἄλλοι τόσοι φαντάροι τοῦ Α.Ε.Τ.Ο. νὰ σμίξουμε τοὺς «μεγάλους».

‘Οσους ἀπόμειναν...

«Αναρρωτήριο» του Α.Ε.Τ.Ο., στὸ βάθος ἡ πύλη
δ χῶρος ὅπου καὶ οἱ σκηνὲς τοῦ Ε.Σ.Α.Ι. Δεξιὰ
χυτοπήθηκε ἡ πρώτη «ἀποστολή».

('Απὸ σκίτσο τοῦ 1950)

ΜΗ ΣΗΜΑΔΕΨΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ

Ἄδερφέ μου σκοπὲ
ἀδερφέ μου σκοπὲ
σ' ἀκούω νὰ περπατᾶς πάνω στὸ χιόνι
σ' ἀκούω ποὺ βήχεις μὲς στὴν παγωνιὰ
σὲ γνωρίζω ἀδερφέ μου
καὶ μὲ γνωρίζεις.
Στοιχηματίζω ὅτι ἔχεις μιὰ κοριτσίστικη φωτογραφία στὴν
τούπη σου.
Στοιχηματίζω ἀριστερὰ μέσα στὸ στῆθος σου πώς ἔχεις
μιὰ καρδιά.

Θυμᾶσαι;
Εἶχες κάποτε ἔνα τετράδιο ζωγραφισμένο χελιδόνια
εἶχα κάποτε ὄνειρευτεῖ νὰ περπατήσουμε κοντὰ κοντὰ
στὸ κούτελό σου ἔνα μικρὸ σημάδι ἀπ' τὴ σφεντόνα μου
στὸ μαντήλι μου φυλάώ διπλωμένα τὰ δάκρυά σου
ττὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς μας ἔχουν ξεμέίνει τὰ σκολιανὰ
παπούτσια σου
στὸν τοῖχο τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ φέγγουν ἀκόμα
μὲ κιμωλία γραμμένα τὰ παιδικά μας ὄνειρα.
Γέρασε ἡ μάνα σου σφουγγαρίζοντας τὶς σκάλες τῶν
ύπουργείων
τὸ βράδι σταματάει στὴ γωνιὰ
κι' ἀγοράζει λίγα κάρβουνα ἀπ' τὸ καρότοι τοῦ πατέρα μου
κοιτάζονται μιὰ στιγμὴ καὶ χαμογελᾶνε
τὴν ὥρα ποὺ ἔσù γεμίζεις τ' ὅπλο σου
κι' ἐτοιμάζεσαι νὰ μὲ σκοτώσεις.

Βασίλεψαν τὰ πρωϊνά σου μάτια πίσω ἀπὸ ἔνα κράνος
ἄλλαξες τὰ παιδικά σου χέρια μ' ἔνα σκληρὸ υτουφέκι
πεινᾶμε κ' οἵ δύο γιὰ ἔνα χαμόγελο
καὶ μιὰ μπουκιὰ ἡσυχο ὑπνο.

Ἄκούω τώρα τὶς ὁρβύλες σου στὸ χιόνι
σὲ λίγο θὰ πᾶς νὰ κοιμηθεῖς
καληνύχτα, λυπημένε ἀδερφέ μου
ἄν τύχει νὰ δεῖς ἔνα μεγάλο ἀστέρι εἶναι ποὺ θὰ σὲ συλ-
λογίζομαι
καθὼς θ' ἀκουμπήσεις τ' ὅπλο σου στὴ γωνιὰ θὰ ξαναγί-
νεις ἔνα σπουργίτι.

Κι' ὅταν σοῦ πτοῦν νὰ μὲ πυροβολήσεις
χτύπα με ἀλλοῦ

μὴ σημαδέψεις τὴν καρδιά μου
κάπου βαθιά της ζεῖ τὸ παιδικό σου πρόσωπο.
Δὲν θὰθελα νὰ τὸ λαβώσεις.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ
Μαρτίου 1950

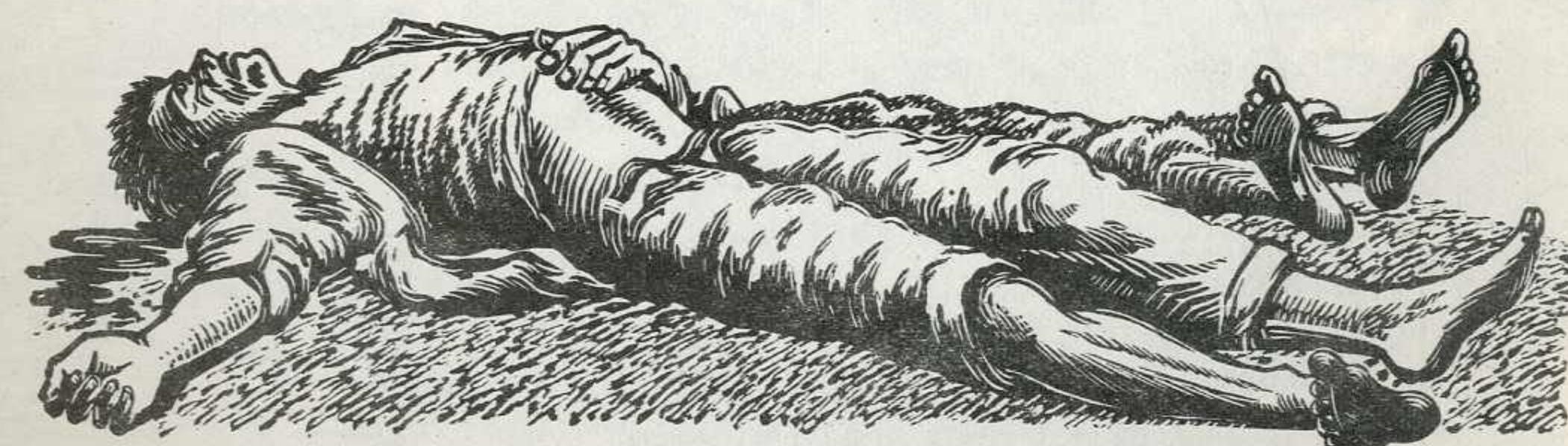

ποδοχή στις πύλες τοῦ Α.Ε.Τ.Ο.-Ε.Σ.Α.Ι. Μολυβένιοι· οἱ μπόγοι σωριάστηκαν χάμω.
Οἱ χωροφύλακες ἀμίλητοι. Μᾶς μετρᾶνε παραδίνουν τοὺς καταλόγους, ἀπομακρύνονται βιαστικοί.
«Ἄπὸ σήμερα σᾶς παραλαμβάνει ὁ στρατός, θὰ περάσετε καλά».
«Ολὴ ἡ φάλαγγα δέκα βήματα ἐμπρός, κλίνατ' ἐπ' ἀριστερά».
Στοῦ δρόμου τὰ δεξὰ ὡς τὴ θάλασσα, χέρσο, ξερό, ἀπλώνεται τὸ ἵσωμα.
Φάτσα μπροστά μας, νὰ ξεχωρίζουνε, οἱ ἐπίσημοι. Σειρὲς γύρω γύρω ἀλφαμίτες ἀκίνητοι, βλοσυροί.
Πλάι σὲ ρασοφόρο, ὁ διοικητής Βασιλόπουλος, ὁ λόγος του σύντομος, εἰρωνικός.
«Δὲν εἶναι Νταχάου ἐδῶ, ὅπως σᾶς εἴπανε, γιὰ ὅσους γίνονται "Ἐλληνες".
Κοιτάζει τὸ ρολόϊ. «Πέντε λεπτὰ νὰ σκεφθῆτε».
Μετὰ κάποιος μιλάει, ὁ παπᾶς νομίζω, γιὰ τὶς ἀνοιχτὲς ἀγκαλιὲς τῆς πατρίδος, τὴν ἔθνικὴ κολυμβήθρα, γιὰ μᾶς τὰ παραστρατημένα παιδιά, γιὰ τὸ σκληρὸ τιμωρὸ χέρι.
Τὸ μεγάφωνο ξερὸ—μεταλλικὸ ξερνᾶ ἀνάκατα ἀπειλὲς κι' ὑποσχέσεις.
«Οσοι συμφωνοῦν, νὰ προχωρήσουν τέσσερα βήματα ἐμπρός».
Βγαίνουνε. Δυό, τρεῖς, τέσσερις. Βαρειὰ γύρω ἡ βουβαμάρα.
'Ακόμα ἔνας. Τὰ λεπτὰ περνᾶν ἡ προθεσμία σώνεται. Κανεὶς! Κανεὶς!
Νευρικότητα στοὺς ἐπισήμους, σούρτα φέρτα, διαταγές.
«Οἱ ἀλφαμίτες νὰ ἐκτελέσουν τὸ καθῆκον ποὺ τοὺς ἀνέθεσε ἡ πατρίδα».
Οἱ ἄσπρες ζῶνες κινήθηκαν σὲ παράταξη μάχης.
«Οπλα τους, κασμαδόξυλα, μπαμπού. σιδερογωνιές. Οἱ πρῶτοι χτυπημένοι, τὸ πρῶτο αἷμα.
'Η μᾶζα πισωγυρίζει κατὰ τὴ θάλασσα. Σιγὰ στὴν ἀρχή, σφιχτοδεμένη.
Μετὰ σπάει, ξεχύνεται ὀγριεμένο κοπάδι.
Ποδοβολητό, ούρλιαχτά, βλαστήμιες, μπερδέθουν μὲ θούρια κι' ὁδηγίες.
Πασχίζουν νὰ ξεμοναχιάσουν, νὰ χωρίσουνε τὸ μπουλούκι.
Σὰν τὸ κατορθώσουν σκορπᾶ ὁ κόσμος καὶ ξανασμίγει
ἄλλες ὁμάδες μικρότερες. Καὶ ξανὰ καὶ ξανά.
'Ασυναίσθητα τότε, κολλᾶς, γαντζώνεσαι σ' ἄλλους, νὰ χωθῆς μέσα,
νὰ γίνης ἔνα μαζί.
Οἱ ριπὲς ὀγριέθουν ἀκόμα περισσότερο. Καμπόσοι πέφτουν στοὺς βράχους, στὴ θάλασσα.
'Εκεὶ στὸ τόπο τοὺς ψαρεύουν καὶ τοὺς τελειώνουν. «Ολο καὶ πιὸ ἀριές,
πιὸ λιγοστὲς οἱ ὁμάδες.
Τρέχεις, πηδᾶς, σὰν τ' ἀγρίμι πέρα δῶθε. Πάν' ἀπ' τὰ βράχια
τὰ πεσμένα κορμιά.
Γιὰ πόσο; 'Η ἀνάσα πιάνεται, τὰ πόδια κοπῆκαν.
Κι' ἄξαφνα συνειδητοποιεῖς μιὰν ἀνάγκη, μιὰν ἀλήθεια «"Ἐμεινες μόνος"
Κι' ἡ εὐθύνη βαραίνει προσωπικά. Θὰ τὴν ἀντιμετωπίσεις ἔτσι,
σὰν ἄτομο. Φάτσα μὲ φάτσα.

Σκόνταψα. Τὰ δάχτυλα γαντζώνουν ἐνα κορμὶ ζεστό, ἀκίνητο.
Τὰ βήματά τους, τραβᾶν δυνατά, βλαστημῶντας, ἀτασηκώνουν ἀπ' τὰ μαλλιά.
Μόλις καὶ προφταίνεις νὰ ίδεις, ιδρωμένες ὀγριεμένες φάτσες.
«Ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους».
Τὰ χτυπήματα βαριά, δυνατὰ στὸ κεφάλι, δὲν πονᾶνε, ζαλίζουν.
«Ενα, δύο, τρία, ἔνα κόκκινο σύννεφο. Ωστόσο ἀκόμα, νοιώθω, σκέφτομαι.
«Καλλίτερα ἔτσι, ναί, στὸ κεφάλι, νὰ τελειώνουμε.
Μετά, ἔνας πόνος ἀβάσταγος τρυπάει τὸν ὄμοι, πονάω πολύ.....
'Ανοίγω μὲ τρόπο τὰ μάτια. 'Ο ἥλιος ψηλὰ κατάφατσα τσουρουφλάει.
Πλάι μου κι' ἄλλοι ἀκίνητοι, ἀραδιασμένοι στὸ μῆκος τοῦ δρόμου.
Λίγο τιὸ μπρός, δυὸ πόδια, ξυπόλυτα, τινάζονται σὲ σπασμό.
Σεχωρίζω τὸ χαρακτηριστικὸ κόκκινο μπουφάν. Τὸ Μανιατάκι τῆς γειτονικῆς σκηνῆς.
Θὰ πρέπει νὰ τελειώνει. "Ηρθανε γιὰ διαλογή. Ζανακλείνω καὶ πάλι τὰ μάτια.
Δοκιμάζουνε μ' ἀναμένο τσιγάρο, στραμπουλᾶνε τὰ χέρια, μερικὲς στὰ πόδια, στὰ πλευρά.
Μετὰ κάπου σὲ σέρνουν ἀπ' τὰ ποδάρια ...

Συνέρχουμαι στὸ καμιόνι. Φίσκα τὰ κορμιὰ στιβαγμένα, μπρούμητα κι' ἀνάσκελα μελανιασμένα.
Σπαρταρᾶνε ἡ μένουν ἀκίνητα, ἡ βογγᾶνε ἡ σωπαίνουν. Καὶ σύ, ἔνα μαζί τους, στὴν «'Εθνικὴ κολυμβήθρα».

ροχειροστημένο μεγάλο άντίσκηνο.

Κοντά πενήντα, στραπατσαρισμένα κορμιά στιβαγμένα χάμω. Χωρίς σκεπάσματα, χωρίς ρούχα.

‘Ανάκατα οι τρελλοί κι’ οι μουγγοί κι’ οι άλλοι. Ποιός νάναι καλά ἄραγες;

Μουγκρητά, ἀσυνάρτητες οι κουβέντες, τραγούδι, βλαστήμια.

Γουρλωμένα, θολά ἀνέκφραστα μάτια, ἀνοιχτές πληγές.

Κάποιος χτυπιέται σὲ κρίση, άλλος καταπίνει κάποιο σιδερικό.

«Δὲν κάνω δήλωση κ. χωρόφυλακα, δὲν κάνω...».

Ποιό πέρα ἔνας δλο καὶ ξαναμετράει τὰ δάκτυλά του πασχίζοντας κάτι νὰ θυμηθεῖ.

Τὰ διάφορα «σὸκ» τινάζονται σὲ σπασμούς, ἀνοιγοκλείνουν τὰ μάτια, κουνᾶν τὸ κεφάλι σὲ τρέμουλο ἀσταμάτητο.

Οἱ μουγγοί χειρονομοῦν ἀπελπισμένα ψάχνοντας τρόπο νὰ τοὺς καταλάβεις.

Κάνα τσιγάρο, σὰν ξεπέσει παίρνει τὸ γύρο, τότες ήσυχάζουνε δλοι, τὸ ρουφᾶνε ἀμίλητοι, σοβαροὶ μὲ κατάνυξη.

Γιὰ τὶς ἀνάγκες μας δπως κι’ δπου μπορεῖ δ καθένας.

Τοὺς βαρειά, τοὺς μεταφέρουνε οἱ «ύπηρεσίες» οἱ άλλοι κωντσαίνοντας συνοδεία κατηφορίζοντας κατὰ τὴ θάλασσα.

‘Ο κόσμος παραμερίζει στὸ διάβα. Τὰ μάτια, σταυρώνονται ἐρωτηματικά, μὲ φόβο ἡ μ’ ἀγάπη, ἀνάλογα.

‘Η ἔξουσία δὲν μᾶς ξεχνᾶ, πότε μὲ τὴν κλωτσιὰ τ’ ἀλφαμίτη, πότε μὲ τοὺς ραφινάτους πειρασμούς τοῦ κάθε καλοθελητῆ.

Οἱ φῆμες ὀργιάζουνε. ‘Άλλοτε «έμπιστευτικά», «θὰ καθαρίσετε, νάστε ἑτοιμοι, γι’ ἀπόψε», άλλοτε «αύριο». Κάποιος κατάπιε γυαλιά, ἐδῶ καὶ μέρες.

Μπρὸς στοὺς ἀλφαμίτες κρατιέται. Μόλις φύγουν, σπαράζει στοὺς πόνους, κυλιέται χάμω, βάζει πέτρες στὸ στομάχι νὰ δροσιστεῖ.

Δυὸς τρεῖς φορὲς τὴ μέρα ἔρχεται μαζὶ μὲ άλλους δ φοιτητὴς τοῦ Α2 Χοτζόπουλος, δ «γιατρὸς» δπως τὸν λένε ἐδῶ.

«Ἐδῶ ρὲ που . . . κάντηνε νὰ γλυτώστης. Οὔτε νοσοκομεῖο θὰ ίδῃς οὔτε καὶ σὲ σκοτώνουμε. ‘Ετσι θὰ σὲ γλεντήσουμε, νὰ ψοφᾶς».

Οἱ μέρες περνοῦνε, ἡ ζωὴ κυλάει δλο ἄγχος.

«‘Απ, ἔνα, δύο, τρία, ἀπ, ἔνα, δύο, τρία...» φτάνουν ἀπ’ ἔξω τὰ ρυθμικὰ παραγγέλματα στοὺς νεοσυλλέκτους.

Τὸ μεγάφωνο μεταδίνει δλη μέρα λόγους, ἐμβατήρια, τὸν ὑμνο τῆς Μακρονήσου.

«Μακρονήσι σεμνὸ
σκαπανέων χωρὶο

Τιμημένος νάδος
ἀνθρωπιᾶς μεγαλεῖο»

‘Ηρθε καινούργια ἀποστολή. ‘Η διαδικασία τῆς ὑποδοχῆς φτάνει φοβερὸς ἀντίλαλος στ’ ἀφτιά μας.

Ζαναζεῖς τὴν κάθε στιγμὴ τῆς ἀγωνίας τοῦ ἄλλου.

Μετὰ τὰ φορεῖα θ’ ὀραδιάσουν ἀπ’ ἔξω τὸ ματωμένο φορτίο τους.

Τὰ παραπέτα στκωμένα ξεπίτηδες, δσο νὰ βλέπεις.

Τσακισμένα ἀκίνητα κορμιά, ἀνοιγμένα κεφάλισ, θρυματισμένα κόκκαλα.

Τὸ σούρουπο πέφτει ἀπαλό. Τὸ μεγάφωνο τώρα σκορπάει μιὰ γλυκειὰ μελιωδία.

Τὸ βιολί μιλάει γιὰ καταστάσεις ἄλλες, παράξενα ἥρεμες, καὶ τόσο ἀπρόσιτες, τόσο μακρινές.

Καὶ σύ, ἀφουγκράζεσαι, πετιέσαι στὸν κάθε θόρυβο, ἔτοιμος γιὰ τὴν υστερη, ποιός ξέρει, ἀναμέτρηση.

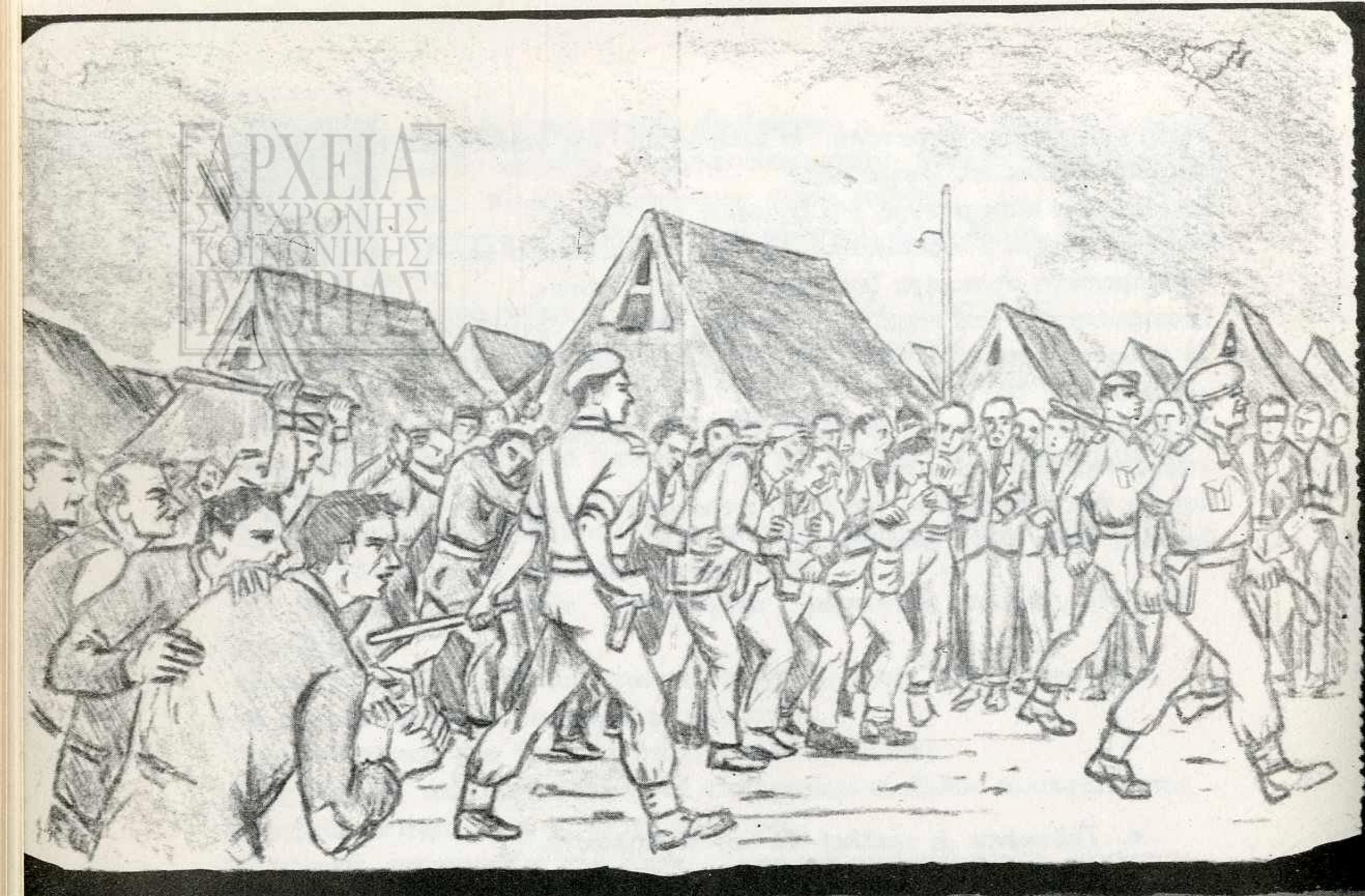
«... Πεθαμένοι ἡ τρελλοί θὰ κάνετε δήλωση»

‘Απὸ τὰ συνθήματα στὸ Ε.Σ.Α.Ι.

“Αη-Γιώργης». ‘Εκκλησάαι δίπλα στὸ Δ’ τάγμα. Ηεζοῦλες πέτρινες γύρω, ἀπομενάρια παλιὰ τῆς «καραντίνας». Μὲ τὴν μοναδικὴ ἴσως συκιὰ τοῦ νησιοῦ. ‘Απὸ κάτω πηγαδάκι. Τὸ νερὸ ύγαλμυρο, δὲν ξεδιψάει.

(‘Απὸ σκίτσο τοῦ 1950)

Για την Χαράδρα

(Σεπτέμβριος 1949)

τραπάτσο στὰ σχέδια ἡ πρώτη ἀποστολή.
Σύγχιση, ἐκνευρισμός. Οἱ ἐπόμενες ἀναβάλλονται.
‘Ο διοικητής στὴν Ἀθήνα.
Φορμαρίζεται, προσαρμόζεται ὁ μηχανισμός. Νέα τακτική,
νεα μέθοδος.

Ποντάρουν ἀλλοῦ, στὸ ψυχολογικό. «Ἄσ τους νὰ δοῦνε». Τὶς ἐπόμενες θὰ τὶς δεχτοῦν στὸ Ε.Σ.Α.Ι. «Προθεσμία μιάμιση ὥρα, νὰ ἴδεῖτε ν' ἀκούσετε, νὰ μετανοήσετε». Δεκάδες τρελλοὶ χτυπιοῦνται μερόνυχτα. Δεμένα κεφάλια, σπασμένα χέρια, πόδια, χιλιάδες μάτια, στόματα, πατριώτες, φίλοι. Κι' ὅλοι τὸ ἴδιο, σχεδόν, «δὲν κάνουνε σύρμα, λίγοι ἀπόμειναν. Κι' αὐτοί....».

Μπορεῖς νὰ γυρίσεις, ν' ἀγγίξεις, νὰ ἴδεις, νὰ τὸ πάρεις ἀπόφαση. «Σὰν δὲν σκύψεις, δὲν περνᾶς ἀντίκρυ, σὲ περνᾶνε ἢ τρελλὸ ἢ νεκρό». Βραχνάς τὰ κουτιά στὴν κολόνα, μετρᾶνε τὸν χρόνο, τὴν τιμή, τὴν ζωή σου.

«Ἀκόμα δέκα λεπτὰ ἀπομένουν. Σκεφτῆτε. Ἡ πραγματικότητα θὰ σᾶς πείσει, σᾶς ἔπεισε, διέξοδος μία καὶ μόνη. Ἡ ἑθνικὴ ὁδὸς τῆς μετανοίας».

Καὶ χέρια τριγύρω πολλά, χιλιάδες χέρια. Ἱκετεύουν, γαντζώνουν, χτυπᾶν.

Νὰ σὲ «σώσουν».

«Ἀκόμα πέντε...», «Τρία λεπτὰ ἀπομένουν ἀκόμα...».

«Τρία λεπτά...» ὡς τὴν τρέλλα, τὸν χάρο.

Σκέψου καὶ πάλι, καὶ ξανά, καὶ πάλι, ὅσο προφταίνεις, ὅσο ἀντέχεις, ὅσο μπορεῖς.

Λιγοστὲς δεκαριές, θ' ἀπομείνουν νησάκι, καταμεσῆς τῆς «ἀρένας».

Καὶ τότε ὁ Ἱερέας τοῦ τάγματος, ὁ παπᾶς Κορνάρος θὰ σκούξει, «σκοτῶστε τους ὅλους».

Κι' ἡ «Λευτεριά» πληρώνεται ἀκριβά, στὸν τόπο.

Κάποιος τὴν φώναξε, κάλεσμα χάρου, δὲν ανέβηκε κὰν μὲ τοὺς ἄλλους.

Ἡ ἀνθρωπομάζα ἀνήσυχη, ἀνοίγει τὸ πέρασμα, ἔνα καὶ μόνο, γιὰ τὴν χαράδρα.

Μπροστὰ - μπροστὰ ἀγγαρείες μὲ τὰ φορεῖα, ὁ Καστρίτος μαστουρωμένος, ράθυμος, ὀλφαμίτες, χαφιέδες.

Σφιχτοδένει ὁ φόβος τὸν ἀνθρωπὸ μ' ἄλλους.

Χέρια μπλεχτήκανε ἔνα κουβάρι. Μιὰ ἔγνοια σ' ὅλους κοινή.

«Μὴ σ' ἀρπάξουν».

Πολλοὶ «καλοθελητὲς» νὰ σὲ «σώσουν», βαρὺς ὁ βραχινάς.

«Ἐτσι καὶ ξέκοψες λίγο, πολὺ τὸ κουράγιο μετὰ νὰ ξεφύγεις τὴν μοίρα σου.

Στὸ «Τρελλάδικο», λίγο πιὸ πάνω, ὁ «ἔνατος λόχος».

Στάση. Ζεχωρίζουν κοντὰ τοὺς μισούς».

Δύσκολος ὁ «Γολγοθᾶς» στὰ τελευταῖα του μέτρα.

Ματώνουν τὰ νύχια τὴν σάρκα στὸ σφίξιμο, κι' ὅλα σοῦ βάραιναν, μολύβι ἀσήκωτο.

Κι' οἱ σταυρωτῆδες πολλοί, ὅρνια γαμψόνυχα, προσμένουν τὸ πρόσταγμα, νὰ χυμήζουνε.

Στὴν ὥρα ἐπάνω θὰ γυρίσουν οἱ πρῶτοι, οἱ «τυχεροί», μπόγοι βουτηγμένοι στὸ αἷμα.

Τὰ φορεῖα ἀργά, ἐπίσημα, νὰ χορτάσει τὸ μάτι τῶν ἀλλων, θρυμματισμένα κόκκαλα, λυωμένη σάρκα.

Ὦρες θὰ περιμένει ὁ κόσμος τὴν παρτίδα τὴν δεύτερη, νὰ κατεβαίνουνε, ἔνα - ἔνα φορεῖο.

«Ἡ Μακρόνησος μακραίνει καὶ πλαταίνει. Σὲ λίγο θὰ σκεπάσῃ ὅλην τὴν Ἐλλάδα».

Κ. Τσάτσος

«Τὸ ψυχολογικὸ πείραμα συνετελέσθη», τώρα μποροῦν νὰ τὸ γλεντήσουν τὰ «παιδιά», μὲ τὸ πάσο τους.

Οἱ δεύτεροι ξεγυμνώνονται, ατὴ δουλειὰ μπαίνει ἡ ρέγουλα.

‘Ο Ἰωαννίδης, «μαέστρος τῆς κόλαστης», μὲ τὸ ρολόι στὸ χέρι, δρίζει τῆς τρέλλας καὶ τοῦ χάρου τὰ σύνορα.

«Ἀρχίσετε», «ἀνάπταση πέντε λεπτά», «ἐμπρός», μεθοδικὰ ὡς τὸ σούρουπο

Τοὺς βαρειὰ τοὺς κουβαλᾶνε στὴν πρώτη σκηνή. Στὴν ἀράδα, στῆς πόρτας τὸ ἄνοιγμα, νὰ φωτᾶνε.

Μετὰ φέρνουνε ἔναν - ἔναν τοὺς ἄλλους, δσους νοιώθουνε ἀκόμα.

«Σκύψε κομμούνα πιάσε τους καλά, ψοφήσανε δλοι, καθάριζε γιὰ πάρτη σου, νὰ γλυτώσεις».

«Κι' ἔξω ὁ παπάς, ποῦ βρέθηκε; Ψέλνει νεκρώσιμα . . .».

«Φτάνει τὸ κάρβουνο, ὅχι ἄλλο, νερό, νερό. Παπὰ τραβήξου ἀπ' τὶς ράγες, τσούφ, τσούφ, τσούφ . . .».

‘Απομόνωση. Στ’ ἄνοιγμα τῆς γωνιᾶς πιάνει τὸ μάτι λίγο τὸ ψήλωμα στ’ ἀριστερὰ καὶ πολὺ τὸν ὅγκο τὸν ἀνθρώπινο στὴν ἄλλη. Κρεμασμένοι στὰ σύρματα γύρω, ἡ ἀνθρωπομάζα, χιλιάδες στόματα, κοντανασσίνει.

Τὸ πλάτωμα τοῦ «ένατου» ἀδειασε. ‘Η πρώτη παρτίδα ξόφλησε, κατέβηκε, οἱ ἄλλοι στὴν χαράδρα ἀκόμα, δὲ φαίνονται.

‘Ερημητὴ πλαγιά. Φασαρία πίσω μας, κάτι θ’ ἄγινε.

«Ζέφυγε ἔνας, πῆρε τὸ μονοπάτι γιὰ τὴν χαράδρα».

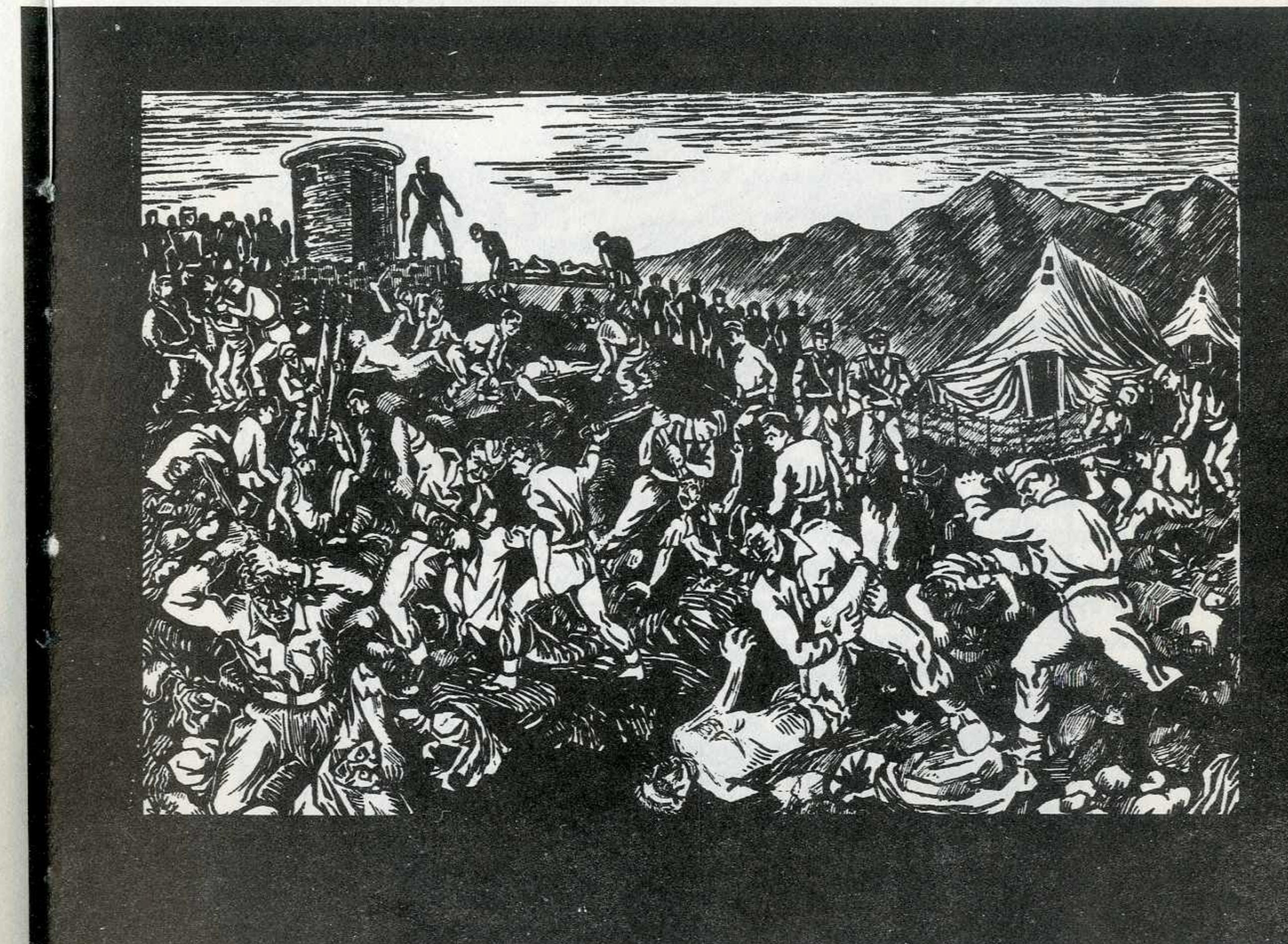
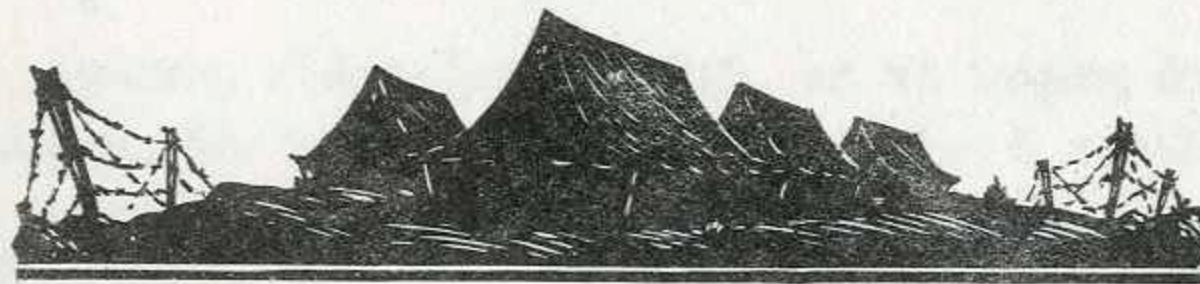
Δίπλα στ’ ἀντίσκηνο ἔνας γέρος βουρκώνει.

«Βάλε στραβὰ τὸ σκουφὶ παλικάρι μου, βιάσου . . . μὴ δὲ προλάβεις.

Στὸ θάνατο πᾶς, στοῦ χάρου τὰ δόντια. Κι' ἡ μάνα σου,

σκέψου, σταμάτα».

‘Ο Μανώλης ξέφυγε στὸ Ε.Σ.Α.Ι. κι’ ἀνέβηκε στὴ χαράδρα νὰ σμίξει τοὺς συντρόφους του.

Στὴ Χαράδρα

(Σχέτισο τοῦ 1950)

«Ἀπὸ κάθε γωνιά σου Ἐλλάδα
μαζεμένοι σ’ αὐτὸ τὸ νησὶ¹
στὸ μεγάλο σχολεῖο σου πατρίδα
ποὺ τὸ λὲν Α.Ε.Τ.Ο.-Ε.Σ.Α.Ι.»